

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Боян Любомиров Дуранкев, УНСС

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научната степен

„доктор“

в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

професионално направление 3.8. Икономика

докторска програма „Икономика и управление (Индустрия)“

Автор: Любомир Йорданов Стойчев

Тема: Връзките с обществеността като управленски инструмент във ви-

нарската индустрия

Научен ръководител: доц. д-р Велин Стефанов Станев,

ПУ „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РЗЗ-1076 от 17.03.2017 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Връзките с обществеността като управленски инструмент във винарската индустрия“ за придобиване на образователната и научна степен ‘Доктор’ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма „Икономика и управление (Индустрия)“. Автор на дисертационния труд е Любомир Йорданов Стойчев – докторант в редовна форма на обучение към катедра „Маркетинг и международни икономически отношения“ с научен ръководител доц. д-р Велин Стефанов Станев от ВУЗ ПУ „Паисий Хилендарски“.

На първото заседание на научното жури съм избран за рецензент.

Представеният от докторант Любомир Йорданов Стойчев комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, като включва следните документи:

1. молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
2. автобиография в европейски формат;

3. нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС „магистър“)
4. заповед за записване в докторантура;
5. заповед за провеждане на изпити от индивидуалния план и съответни протоколи за издържани изпити по специалността;
6. протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
7. дисертационен труд в обем на 210 стандартни страници;
8. автореферат ;
9. списък на научните публикации по темата на дисертацията – 3 броя;
10. копия на научните публикации;
11. списък на забелязани цитирания – няма забелязани цитирания;
12. декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи.

Преценявам че докторантът е **изпълнил формално изискуемите ангажименти.**

2. Кратки биографични данни за докторанта

Любомир Стойчев е роден на 2.05.1983 г. 1996-2001 г. учи и завършва езикова гимназия в гр. Пловдив. През периода 2001-2002 г. следва в Европейски колеж по икономика и управления, като придобива професионална квалификация по „Журналистика и връзки с обществеността“, където става професионален бакалавър. 2001-2005 г. следва в ПУ „Паисий Хилендарски“, където става бакалавър по „Международни икономически отношения“. 2006-2006 г. продължава обучението си в същото висше училище, където става магистър по „Приложна психология“. През периода 2014-2017 г. е докторант в ПУ „Паисий Хилендарски“.

Трудовият стаж на докторанта е разнообразен и в различни организации. Работил е в отдел „Клиенти“ на Eurosped АД, редактор и водещ новинарски емисии и на информационна програма в БНР, главен експерт „Връзки с обществеността и медиите“ в община Пловдив, експерт „Връзки с обществеността“ в общинска фондация „Пловдив 2019“.

Посочвам тези биографични факти не толкова поради задължителните изисквания за рецензия, колкото поради обстоятелството, че те илюстрират една **богата кариера в областта на връзките с обществеността** – и като практика, и като теория, при това – в интердисциплинарна тематика на подготовка и теоретични натрупвания.

По един или друг начин това се е отразило в явен или в неявен вид в неговото изследване.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Авторът доказва изключителната **значимост и актуалност** на разглеждания въпрос. От една страна, връзките с обществеността са многопосочна маркетингова (но и мениджърска) дейност, която носи (в повечето случаи) определена добавена стойност към марката, продукта или организацията. От друга страна, в изследвания бранш (винарската индустрия) в България, а също и в други страни, значението на връзките с обществеността остава недооценено. Именно поради горните причини твърдя че темата е оригинална и актуална, че главното предимство на избраната тема за дисертационен труд е насочеността ѝ не само към изследване на миналото, а и стремежът към открояване на проблеми, чието решение би генерирало позитивен резултат както за сектора, така и за страната в бъдеще.

Мога определено да твърдя че докторантът демонстрира убедително висока степен на осмисляне на актуалността на проблема и същевременно – на тази основа – правилно формулира конкретните задачи, разработени в дисертацията.

4. Познаване на проблема

Преценявам като много добри и познаването на състоянието на проблема, и критичната оценка на научната литература и информационните източници.

Добросъвестно е изследвана класическа и модерна, наша и чужда **научна литература** по въпроса. Като количество и качество ползваната литература и посочените информационни източници са достатъчни, наброяват 122 броя. Приятно впечатление оставя обстоятелството, че докторантът не само познава, но и умело коментира изтъкнати световни и наши автори по маркетинг и по-специално по „връзки с обществеността“.

Обект на изследване на дисертационния труд е *винарската индустрия в България 2011-2015 г.*, т.е. съвременен и достатъчно дълъг период. **Предмет** на изследване са връзките с обществеността като инструмент на мениджмънта и тяхното влияние¹ върху икономическите резултати.

Описани са коректно **ограничителните рамки**, в които се осъществява научното изследване.

¹ Доколкото могат да се измерят.

Целта на изследването е двупосочна: (1) *да се разработи концептуален модел за управление на връзките с обществеността, който е практически приложим и подпомага PR активността на фирмите;* (2) *да се изследва съществува ли зависимост между усилията на връзките с обществеността и динамиката на фирмените показатели в бранша.* Посочвам целите, за да подсказва че става дума за мащабна изследователска дейност с интересни, актуални и значими резултати.

На тази основа са обосновани **задачите**, които в голяма степен предопределят и структурата на дисертацията.

Хипотезата на дисертацията е многопластова и логично конструирана. Фундаментът ѝ е че „мениджмънтът на фирмите от винарската индустрия познава и използва връзките с обществеността като управленски инструмент, което води до подобряване на фирмените икономически показатели“.

Намирам и целта, и задачите за **правилно формулирани** и предоставящи достатъчно възможности за изводи и препоръки.

Основният изследователски подход, който е използван при провеждането на дисертационното изследване, е **системният подход** в трите му съставни части – *като системно мислене, като поглед от всички възможни гледни точки върху изследвания обект, като вярно поставена релация между зависими и независими променливи.* В разработката са използвани още и **методите на теоретичен анализ и синтез, емпиричен анализ, методът на сравнението, контент-анализ, експертна оценка, анкетно проучване и други.**

5. Методика на изследването

Избраната **методика на изследване** позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд. Намирам я за **адаптиран от автора вариант** на широко прилагани методики за изследване на влиянието на връзките с обществеността.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

В структурно отношение дисертацията е изградена стройно и логично. Увод, три основни глави, заключение и подробна библиографска справка. Оригинална е идеята след всяка глава да се синтезират изводите. Според мен тя (структурата), балансът между частите и най-вече тяхното съдържание представят в много приятна светлина докторант Любомир Стойчев като съвестен изследовател и понятно изразяващ се колега.

Фокусът на изследването е поставен върху връзките с обществеността като наука и творчество в системата на икономика, функционираща на база печална (капиталистическа – децентрализирана във винарския бизнес – пазарна икономика). Първа глава е модерна теоретико- практическа интерпретация на този феномен. Следващата глава е по същество **дълбочинен анализ** на производството и реализацията на вино. Интелигентно се оценява мястото на скромната (и като обеми, и като пазарен дял) българска винарска индустрия в европейския и в международния пазар. В последната, трета глава, се оценяват **връзките с обществеността като успешен или неуспешен инструмент** на управлението на винопроизводството, най-вече в маркетингов аспект. В **проведеното емпирично изследване** участват 32 фирми от винарската индустрия в България от общо 251 винопроизводители.

Езикът е изключително динамичен, но ясен и научен, като докторантът използва понятия от различни науки. Четенето на дисертацията се улеснява от факта че той (докторантът) понятно представя както анализираниите или критикуваните чужди идеи, така и на много места собствените си виждания, изводи и заключения.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

По търсените приноси (безспорни според мен, но правя собствено групиране поради невъзможността ми да отделя теоретични от практически приноси):

7.1. **Проучени, обобщени и интегрирани са основни теоретични постановки** за възможността за използване на връзките с обществеността в дейността на организациите. Извършено е задълбочено критично проучване на специализираната научна литература за въпроса за значението и ролята на връзките с обществеността, като се извеждат оригинални доказателства за тяхното особено място и специфично значение. Оценена е възможността за използване на връзките с обществеността като управленски инструмент във винарската индустрия. Направен е опит за **предефиниране на връзките с обществеността и техния обект**, като в авторската дефиниция мениджърските и маркетинговите аспекти на връзките с обществеността са интегрирани с обществената им природа.

7.2. Чрез самостоятелна оценка на различни методологически и методически изследователски инструменти е избрана **теоретична рамка за открояването и оценката на въздействието на връзките с обществеността върху икономическата дей-**

ност на бизнес организациите. На тази основа е изграден **собствен концептуален модел за управление на връзките с обществеността**.

7.3. Оригинално е осъществено **собствено емпирично изследване** сред винопроизводителите в България, като е доказана значимостта на правилните връзки с обществеността за нарастване на икономическите резултати. Анализът на резултатите от него **доказва** наличието на връзка между активността на фирмите в сферата на PR и тяхната нетна печалба (финансовия резултат от тяхната дейност). В рамките на горното (1) осъществен е анализ на винопроизводството в България през периода 2011–2015 г. и е (2) изведена статистическа прогноза за винопроизводството през периода 2016–2018 г. и са очертани тенденциите в производството, търсенето и цените на определени категории вина. Отправени са конкретни препоръки за развитието на бранша.

Според мен, **приносите са сравнително коректно и ясно изразени**.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представените **три публикации** са по изследваната тематика и ясно отразяват различни порции от изследователските търсения на докторанта..

9. Лично участие на докторанта

Давам висока оценка за **личното участие на докторанта** в проведеното дисертационно изследване, и преценявам като значими и точни формулираните приноси и получени резултати. Убеден съм, че всички те са негова лична заслуга.

10. Автореферат

Авторефератът е **много добре балансиран синтез на дисертационния труд** и позволява великолепно да се разберат основните авторски тези.

11. Препоръки и въпроси

По принцип, към всеки дисертационен труд могат да се предявят претенции, да зададат въпроси и да се направят препоръки за неговото усъвършенстване, особено ако рецензентът иска да „блесне“ с компетентност или с многозначителност. Нямам такива амбиции като последните. С най-колегиално отношение правя следните **препоръки за бъдещата работа и изследвания на докторанта**:

1. Връзките с обществеността не са неизменно насочени към добруването на крайния потребител, а пиармените не са винаги окичени с ореол. **При капиталистически пазарна икономика** (включително и *особено* в производството и реализацията на алкохол) често те са опит за манипулация, понякога и за откровена лъжа, друг път за

отклоняване на вниманието, последен път – за лъжлива пропаганда. Този аспект може да намери по-открито звучене в следващите изследвания (Profit Over People).

2. Още един път да се помисли – като вариант за изследване в бъдеще – за оценката на **крайните икономически резултати** във винопроизводството. Действително, финансовата оценка чрез показателя печалба е много съществена, но при растеж на компаниите в този бранш те се насочват към постигане (завоюване) на *по-висок пазарен дял*, даже без съществен растеж на печалбата. Освен това, *добавената стойност* (заплати и печалби) е „по-мъдър“ показател, отколкото печалбата на капиталиста, особено в по-демократичните страни, при които социалната константа е по-значима.

Тези мои бележки не са от такъв характер, че да преобърнат наопаки изводите и заключенията, а имат уточняващ и допълващ характер. Ако докторантът прецени, може да ги отрази в най-къс срок.

12. Лични впечатления

Личните ми впечатления, макар и на базата на спорадични виждания и чувания, са за един **млад, интелигентен и перспективен изследовател.**

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Може да се направят няколко препоръки:

1. Дисертацията да се предложи на по-едрите винопроизводители, особено на анкетиранияте.

2. Докторантът да реши по кой път да поеме – на връзките с обществеността в частност и на маркетинговото управление в цялост, или на изследването на сектори от икономиката. И двата пътя дават добри посоки за бъдещето.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Общото ми становище е: докторантът е разработил дисертация, която има ясно формулиран проблем, цел и задачи, предполагащи научно изследване; дисертацията е доказателство, че докторант Любомир Йорданов Стойчев познава научната литература и научните постижения в тази научна област, в основни линии е открил нерешените или частично решените проблеми, систематизирал и осмислил е критично съществуващите тези, и в повечето случаи е заел аргументирана позиция, правилно е интерпретирал резултатите от научното изследване, оформил ги е и ги е представил разбираемо и логично. Дисертационният труд представя в много добра светлина както докторанта, така и на-

учния му ръководител доц. д-р Велин Станев, а също и обучаващата Катедра „Маркетинг и МИО“ в ПУ „Паисий Хилендарски“.

Ще заключа, че очевидно това е труд на **млад и успешен изследовател**. Че колегата Любомир Стойчев е изработил свой почерк на научен анализ и синтез, на представяне на изводи и резултати от научни изследвания. Че формулира съществени заключения и извежда предложения, имащи значение не само за България.

Дисертационният труд е **в завършен вид**, отговаря на високите изисквания за съчетаване на теория, практически изследвания и произтичащи от това изводи. По тази причина давам своята подкрепа: **положителна оценка за дисертационния труд за придобиване на образователната и научна степен ‘Доктор’ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма Икономика и управление (Индустрия) на Любомир Йорданов Стойчев.**

Становището ми за гласуването е категорично „Да“!

Изготвил рецензията:

(проф. д-р Боян Любомиров Дуранкев)

неделя, 19 март 2017 г.